

УДК [398.21:398.34:27-185](=1:100):930.2
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2025.05.1126>

ЗАХИСНА МАГІЯ ЯЙЦЯ У ЗВИЧАЯХ І ОБРЯДАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДАХОМ БУДІВЛІ

Костянтин РАХНО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0973-3919>

доктор історичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник, Національний
музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
вул. В'ячеслава Чорновола, 102, 38164, Опішне, Україна,
e-mail: krakhno@ukr.net

Яйце як образ чи символ цілісної структури світу і людини зустрічається у багатьох космогонічних переказах та легендах про створення Землі. Так у міфах різних народів та культур описаний процес народження світу з яйця. При цьому яйце наділяється певним символізмом, це символ цілісності, зародження живого, відродження, безсмертя тощо, який є оберегом.

Мета статті — дослідити уявлення про захисну магію яйця в обрядах і звичаях, пов'язаних із дахом будівлі, у різних народів світу.

Об'єктом дослідження є етнографічно зафіксовані приклади використання яйця як магійного захисту даху. Дах мислився як сакральна частина будинку, що оберігала його мешканців і одночасно була місцем контакту з надприродними силами. Своєю чергою, яйце розглядалося як неживий предмет, що приховував у собі життя, а з життям — силу і здоров'я, які, за уявленнями первісних людей, можна було перенести на інші предмет чи істоту. Вважали, що життєва сила, яка міститься в них, стимулює ріст людей, худоби і польових культур, а також захищає від відьом, уроків, хвороб та пожежі.

Методологічною основою дослідження є порівняльно-історичний методологічний інструментарій.

Основою роботи є етнографічні матеріали, що стосуються сприйняття яйця як оберега даху в традиційній культурі.

Ключові слова: звичаї, вірування, обрядовість, народна релігійність, дах, міфологія, традиційна культура.

Kostyantyn RAKHNO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0973-3919>

Doctor of History, Associate Professor,
Leading Researcher of the National Museum
of Ukrainian Pottery in Opishne,
102, Vyacheslava Chornovola Street, 38164,
Opishne, Ukraine,
e-mail: krakhno@ukr.net

PROTECTIVE MAGIC OF THE EGG IN CUSTOMS AND RITES RELATED TO THE ROOF OF A BUILDING

The egg as an image or symbol of the integral structure of the world and man is found in many cosmogonic legends and legends about the creation of the Earth. Thus, the myths of different peoples and cultures describe the process of the birth of the world from an egg. At the same time, the egg is endowed with a certain symbolism, it is a symbol of integrity, the birth of life, rebirth, immortality, etc., which acts as a talisman. The purpose of the article is to explore the idea of the protective magic of the egg in the rites and customs associated with the roof of a building among different peoples of the world. The object of the study is ethnographically recorded examples of the use of the egg as a magical protection of the roof. The roof was conceived as a sacred part of the house, which protected its inhabitants and at the same time was a place of contact with supernatural forces. In turn, the egg was considered an inanimate object that hid life in itself, and with life — strength and health, which, according to the ideas of primitive people, could be transferred to other objects or beings. It was believed that the life force contained in them stimulates the growth of people, livestock and field crops, and also protects against witches, lessons, diseases and fire. The methodological basis of the study is a comparative-historical methodological toolkit.

The basis of the work are ethnographic materials concerning the perception of the egg as a roof mascot in traditional culture. The results of the research are that the egg was a sacred symbol in many religions, signifying the transition from non-existence to existence, birth and rebirth. It was actively used in various rites and rituals, including those that took place on the roof. Eggs, mainly consecrated for the spring holidays of the resurrection of nature, acted as a powerful talisman for the house and its roof, although they had an ambivalent nature. Some eggs, which were abnormally small in size, were considered threatening, and people tried to eliminate this threat, motivated by mythology. In the mythology of many ancient peoples, from Egypt to Oceania, the egg symbolized the secret of the creation of the world from the primordial chaos and the ideal microcosm. The egg itself, which arose either by itself or was laid in the ocean by a huge fantastic bird or snake, splitting, became the source of life on Earth, sometimes even giving birth to gods and the first people. Therefore, there was a belief that a household spirit or a completely dangerous mythological creature could be hatched from an egg.

Keywords: customs, beliefs, rituals, folk religiosity, roof, mythology, traditional culture.

Вступ. У центральній і північно-східній Словаччині (Ліптов, Турець, Детва, Гемер, Орава), а також у Спишському регіоні дерев'яне навершя даху (háľka) мало не лише орнаментальну функцію, але також було об'єктом магії. Вірили, що навершя захищає будинок. У деяких частинах Словаччини цю магичну функцію навершя посилювали використанням кованих залізних гвіздків, забитих у верхівку відповідного навершя та покладанням курячого яйця у центр цих забитих гвіздків, яких могло бути три, чотири або й більше. Оформлювалося навершя у вигляді піки, кеглі, тюльпана, яблука, лопатки, серця, птаха, сонця [1, с. 226—229]. Тому символіка яйця стосовно даху заслуговує на пильний розгляд.

Відповідно *мета* нашої статті — дослідити уявлення про захисну магію яйця в обрядах і звичаях, пов'язаних із дахом будівлі, у різних народів світу. *Методологічною основою* дослідження є порівняльно-історичний методологічний інструментарій.

Основна частина. У давніх народів яйце вважалося символом початку [2, с. 71]. Це його релігійне значення прослідковується в Європі вже з ранніх стадій неоліту [3, с. 213]. Відповідно до перської доктрини, викладеної Плутархом у трактаті «Про Ісиду й Осіріса» (47), 24 добрих і 24 злих істоти виходять з одного яйця. Згідно з індійським вченням, дерево, що несе три сонця, з якого виростають лотос і Трімурті разом з іншими богами, проростає з яйця первісних вод [4, с. 291]. Для алхіміків яйце означало хаос, *prima materia*; в ньому міститься душа світу. Яйце вважалося також символом чотирьох стихій: шкаралупа — земля, біла шкірка — повітря, білок — вода і жовток — вогонь. За іншою інтерпретацією, навколишня шкаралупа вважалася небом, шкірка — повітрям, білок був символом води, а жовток — землею [5, с. 79]. У літописній оповіді про Олександра Македонського, яка зафіксована в хронографі 1512 року, знамення, що було цареві Филипу перед народженням Олександра, уподібнювало останнє вилупленню змія з яйця — «змія бо царській образъ есть, а яйце — подобіе миру» [6, с. 186].

Курячим яйцям надавали особливого значення стосовно захисту від вогню і нечистої сили. Кожний міг бачити, як із яйця вилуплюється курча; здавалося б, неживий предмет приховував у собі життя, а з життям — силу і здоров'я, які, за уявленнями пер-

вісних людей, можна було перенести на інші предмети чи істоту. Вважали, що життєва сила, яка міститься в них, стимулює ріст людей, худоби і польових культур, а також захищає від відьом, уроків та пожежі. За поширеними повсюди уявленнями хвороби спричиняли всіма можливими засобами відьми і демони хвороб. У німецькому історико-географічному регіоні Мюнстерланд вірили, що коли дати яйце нічній марі, вона ніколи більше не турбуватиме. Отож яйце також стає захисним засобом проти всіх злих сил, демонів і відьом. Яйця, за народними уявленнями, захищають від лихого ока людей і худобу, відвертають зло (особливо пожежу і блискавку), якщо закопати їх під порогом будинку чи підвісити під стелею хліва. Особлива життєва сила, за народними уявленнями, була закладена в яйцях, знесених весною, в час розквіту природи. Цим пояснюється також значення і поширення в звичаях і ритуалах яєць, знесених у священні дні Воскресіння, а саме четвер, п'ятницю Страсного тижня і на Великдень. Щоб захистити будинок від блискавки, ці яйця клали на горищі, на гребінь даху чи закопували під порогом. У віруваннях народу Чистий четвер відіграв велику роль. Особливо важливими були яйця, які кури несли цього дня. З одного боку, такі яйця на півночі Німеччини вважали нещасливими, тричі перехресували їх і відкладали вбік, оскільки вважалося, що такі яйця беруть з собою відьми, щоб попасти до церкви. З іншого боку, такі смажені яйця рекомендували давати чоловікам, які тяжко працювали [5, с. 81; 7, с. 423]. На альпійській території Баварії і Австрії особливо захищали поріг, двері і фронтон будинку від злих духів. На гребеневому брусі кроквяної ферми ще на початку XX століття не тільки зазначали рік закінчення будівництва, але й розміщували засоби захисту і протидії. Часто на його повздовжній стороні знаходився благочестивий вираз, а на торчакові — вирізьблена пентаграма, шестикутна зірка, християнський хрест або монограма Христа чи Діви Марії. Також на кінці балки робили невелику виямку, куди клали знесене в Чистий четвер яйце, освячені вербові котики, потім виямку закривали. Цей звичай існував також у Вестфалії, Ганновері та Нижній Саксонії. Вважалося, що це захистить мешканців будинку від хвороб і впливу відьом. У гірських долинах Зальцбурга під дахом, окрім яйця, клали ще й стручок бобових, вва-

жаючи, що це захистить будинок від вогню, води і снігових обвалів. Тут вважали, що знесене в Чистий четвер яйце освячується вже в тілі курки [8, с. 107]. У Баварії казали, що для вдалих пологів кожна вагітна жінка має спожити знесене куркою у Чистий четвер сире яйце або, якщо такого немає, то знесене у звичайний четвер яйце разом із шкаралупою [9, с. 175]. В австрійському кантоні Люцерн наприкінці XIX століття вважали, що знесені курми у Чистий четвер яйця можуть зберігатися свіжими впродовж цілого року [10, с. 282]. У ніч з Чистого четверга на Страсну п'ятницю в Австрії існував звичай «полювання»: селянин ходив з домочадцями, тріскаючи батогами та стріляючи. Великодні яйця змішували з кормом для корів, а одне також підвішували під балкою даху [11, с. 38]. У Нижній Австрії великодні яйця клали під дах як обереги від блискавки [12, с. 262]. Для дітей їх у якості подарунку від великоднього зайця ховали на снігах або горищі, а також у саду та під живоплотом у гніздах і дозволяли дітям їх шукати [11, с. 36]. У Чехії молодь гралася крашанками під час великодніх свят. Чехи Ходської області кидали великодні яйця, отримані від дівчат у подарунок, угору, часом через дах, аби впали на траву, й дивилися, чи розіб'ється. Ціле яйце було свідченням постійності дівчини. Гукали при цьому родичів як свідків [12, с. 225, 264; 13, с. 232]. В Австрії яйця освячували на Великдень, потім кидали над дахом будинку і закопували там, де вони падали [11, с. 36]. На Холмщині хлопці перекидали крашанки через баню церкви [14, с. 253]. Жан-Батіст Тьер (1636—1703), французький теолог, говорив, що деякі люди зберігають яйця, знесені на Велику п'ятницю, протягом всього року, тому що вони вірять, що ті гасять вогонь, якщо їх у нього кинути [15, с. 1284]. Старообрядці Литви перекидали крашанку через дах у разі пожежі, спричиненої блискавкою [16, с. 411, 418]. У деяких частинах Англії яйце, покладене на горищі чи даху будинку на Вознесіння, захищало будинок від блискавки, вогню й інших нещасть. *Про це ще у 1584 році писав англійець Реджинальд Скотт у трактаті «Відкриття чаклунства».* Форма й колір яйця подібні до язичницького викопного морського їжака — аналогу громової стріли — й могли діяти як «політично коректна» християнська альтернатива. Треба було лишати двері й/або вікна відкритими під час грози,

аби блискавка могла вийти й не затрималася в домі. Дзеркала також краще було накрити або повернути обличчям до стіни, оскільки дуже небезпечно бачити відображену блискавку. І ніколи не слід було показувати на блискавку чи привертати чийсь ще увагу до неї, бо це може спричинити, що бог грому відзначить (і відвідає) особу, що вказувала [17, с. 214; 18, с. 427; 19, с. 282]. У міфології яйце осмислювалося як осередок життєвої сили, вмістилище основних елементів природи. Для порівняння, за релігійним сприйняттям нівхів, всі люди мають велику і маленьку душу; остання знаходиться в голові великої душі. При цьому маленькі душі уявлялися нівхами у вигляді яйця [5, с. 81].

Яйця, пов'язані з потойбічним світом, із символікою смерті, часто використовувались у шкідливій магії — з їхньою допомогою пороблювали причину, підкидаючи під поріг дому чи перекидаючи через дах. Характерно, що останнє дійство могло трактуватися двоїсто: яйце, зазвичай перше, на Поліссі перекидали через дах, щоб у курки було більше яєць, і водночас для того, щоб звести зі світу всю худобу в домі. У селі Миколаєво Каменецького району Брестської області пояснювали, що коли перекинули опівночі яйце через хлів, то там вже ніколи не буде жити худоба, навіть коли цей хлів згорить, а збудують новий [20, с. 193]. У Швейцарії на початку XX століття вважали, що знесені у Страсну п'ятницю яйця мають захищати від нещастя і гасити пожежу, якщо їх туди кинути, а тому таким яйцям приділяли особливу увагу. Їх ретельно зберігали і клали у визначених місцях, зокрема у громаді Обфельден (кантон Цюрих) — під гребенем даху будинку, в кантоні Цуг — в чотирьох кутках сто-доли, оскільки вважалося, що таким чином споруди будуть убезпечені від удару блискавки [21, с. 146]. Як свідчив Отто Штоль, у Швейцарії на початку XX століття отримані у Страсну п'ятницю курячі яйця, тільки-но знесеними, клали під дахом будинку, хліва чи альпійської хижі, причому найбільш прийнятним для цього вважався період між 11 і 12 годинами, оскільки, як там казали, цей час нагадує про кончину Ісуса на хресті. Щорічно яйця оновлювали, а старі або спалювали, або ретельно зберігали. Їх можна було, як і решту магичних речей, подарувати, однак продавати не можна було, оскільки в такому випадку вони втратили б свою

магічну силу. Отто Штоль розповідав, як одна жінка в протестантській місцевості кантону Берн у розмові з ним запевняла, що таке яйце для запобігання удару блискавки вона цінить вище, аніж всі громовідводи світу, і за всі роки свого життя не було такого, щоб вона не обновлювала цей захисний засіб [24, с. 118]. Макс Гьофлер розглядав таке яйце як будівельну жертву замість цілої курки [25, с. 273]. Такі захисні функції яйця простежуються вже в середньовічних легендах про поета й чаклуна Вергілія. Як свідчить «Партенопейська хроніка» Бартоломео Карачоло, історика XIV століття, великий маг, заснувавши знаменитий «Кастель-дель-Ово» в Неаполі, «освятив своїм мистецтвом перше яйце, яке знесла курка», ввів його через шийку в графин і, помістивши той у залізну клітку, наказав прикувати останню до стіни певної таємної кімнати й ретельно охороняти, бо «від яйця, від якого замок отримав свою назву, залежить його доля». Він має стояти непохитно, «поки яйце в ньому зберігається» [26, с. 176].

Серед населення Баварії особливу силу приписували яйцю, знесеному у Великий четвер чи Страсну п'ятницю. Перше з них, кинуте через дах будинку, мало захистити будинок від пожежі, друге — оберігати від тілесних ушкоджень, лікувати переломи тощо [27, с. 145]. Це на початку 30-х років XX століття селяни в долині річки Вутах казали, що знесене у Страсну п'ятницю яйце ніколи не зіпсується, хоча б і через п'ятсот років [28, с. 134]. В Австрії наприкінці XIX століття вважали, що оскільки знесене в Чистий четвер яйце освячується вже в тілі курки, то може зберігатися свіжим впродовж всього року. Особливо воно шанувалося літніми людьми. Його закопували на ділянках, яким загрожувала небезпека затоплення, а також під порогом дверей хліва. Таке яйце, під час звучання у Чистий четвер дзвонів, кидали через дах будинку, а в Каринтії, в долині річки Гайль, це вважалося захистом від пожежі [29, с. 13]. Це був залишок стародавнього культу Донара, якому присвячувався четвер [30, с. 371]. В австрійській землі Зальцбург в якості шанованого захисного засобу від бурі, вітру, зсувів та лавин використовували знесені за три дні до Великодня яйця, які не фарбували, однак ставили на них відмітку D (перша літера слова *Donnerstag* — четвер) і потім освячували. При цьо-

му шкаралупу зверху і знизу пробивали, щоб освячення проникало з обох боків. Зберігали їх для захисту від блискавки під гребенем даху, також кидали у гірський струмок або зберігали в оселі [31, с. 4]. Часом там одне знесене на Великий четвер і освячене на Великдень яйце закопували в стайні, а інше клали під дах будинку [32, с. 340]. У Франції, щоб викрити вірогідного чаклуна, рано-вранці на Великдень ішли в курятник так, аби це ніхто не бачив, брали ще тепле свіже яйце, тоді прямували до будинку підозрюваного й кидали яйце під звис даху так, аби воно розбилося і шкаралупа там прилипла. Слід було сховатися і спостерігати, а потім повернутися додому й нікому не відчиняти, бо вважалося, що чаклун обов'язково з великим шумом полізе знищувати всі сліди розбитого яйця, а потім неодмінно прийде до сміливця додому й стукатиме в двері [33, с. 309].

Знесене в Чистий четвер яйце, кинуте цього дня через дах під час останніх звуків дзвонів, населенням Каринтії ще на початку XX століття вважалося чудесним засобом зцілення для людей і худоби [34, с. 9]. У Південному Тіролі (нині територія Італії) знесене у Чистий четвер і освячене на Великдень яйце перекидали над дахом будинку і закопували його там, де впаде. Вважалося, що це вбереже будинок і його мешканців від блискавки та іншого нещастя. У гірській місцевості поблизу Бруніко (провінція Больцано, Італія) таке яйце теж кидали через дах будинку і закопували в якості захисного засобу. Мешканці Марембе, в тій же провінції, з тією ж метою кидали яйце через дах увечері на Хрещення [35, с. 669; 36, с. 339; 37, с. 285]. У Словенії на Святвечір кидали яйце через дах курника, щоб кури краще неслися [38, с. 96]. Словаки у Кисуцьких Бескидах в разі грози з охоронною метою перекидали через стріху великоднє яйце [39, с. 52]. У деяких місцевостях Чехії в XIX столітті теж кидали знесене у Великий четвер і освячене у Великдень яйце над будинком, а потім закопували його там, де воно впало, що повинно було забезпечити захист оселі від удару блискавки. В австрійському Зальцбурзі кидали освячене великоднє яйце над дахом будинку, вважаючи, що це принесе благословення оселі [40, с. 38; 41, с. 124; 42, с. 217, 222; 43, с. 195; 44, с. 122]. Українці Східної Словаччини яйце-зносок перекидали через стріху, щоб до тієї хати не міг увійти нечистий дух або щоб у хату не

вдарила блискавка [45, с. 400]. У Спаському повіті Казанської губернії під час пожежі перекидали через палаючий будинок гусяче яйце-бовтун, щоб вітер перемінився й дмухав у той бік, куди кинули яйце [46, с. 534]. Щоб запобігти удару блискавки, в Австрії клали під звис даху яйце, знесене в Чистий четвер. Вважалося, щоб досягти мети, треба, аби яйце було нефарбованим (червоний є кольором бога блискавки Донара, тому яйце не треба фарбувати) і освяченим у Великодню неділю. В Австрії вважали також, що таке яйце могло цілий рік бути свіжим і захищало від блискавки і нещастя, якщо його покласти під крокви даху. Казали також, що яйця, знесені в Страсну п'ятницю, захищають від блискавки і гасять вогонь, в який їх кидають [47, с. 63]. В якості профілактичної жертви для охорони хати від блискавки та вогню словаки новозбудований дім поливали молоком, і так само молоко лили у вогонь під час пожежі. Крім того, як вже мовилося, клали яйце від чорної курки в коник (*háľku*) на фронтоні будівлі, вшановували четвер на честь Перуна та діяльність хмарника-«чорнокнажника» [48, с. 35]. Великодне яйце надіялося особливою силою. Щоб стати гарними, гущульські дівчата на Великдень намагалися вкинути освячене яйце у воду, якою вмивалися. Русини в Галичині вірили, що шкаралупа цих яєць, кинута на дах будинку, захистить оселю від пожежі [49, с. 430]. На прадавній зв'язок великодного яйця з культом язичницького бога світла, особливо Донара, вказує дуже поширене в давні часи застосування яйця при чи проти пожежі. У Гессені яйце, кинуте через спину в полум'я, повинне було погасити вогонь. Вважалося, що знесене на Чистий четвер яйце, закопане під порогом чи вмуроване в стіну, мало захистити новозбудовану оселю від блискавки і пожежі [50, с. 56]. У XVI столітті мешканці Північної Італії поблизу міст Болонья і Піза при наближенні грозової бурі прикріпляли знесене в день Вознесіння яйце на найвищому місці будинку оселі, прагнучи захистити будинок від немилості погоди [51, с. 85].

Однак при цьому яйце мусило мати завжди певні розміри, оскільки маленькі яйця вважалися нещасливими і не могли бути використані для захисної магії, їх потрібно було перекинути через дах будинку [42, с. 222]. Удмурти вірили, що коли курка знесла маленьке яйце, трапиться біда [52, с. 88]. В Уельсі, якщо курка знесла маленьке яйце, його

слід було кинути через голову над дахом будинку, інакше настане смерть [53, с. 298]. Наприкінці періоду несучості кури часто несуть одне-два яйця, розмір яких майже вдвічі менший, ніж у попередніх. В Австрійській Сілезії були переконані, що це — драконячі яйця, з яких вилуплюються кури-дракони, що завдають великої шкоди зерносховищам, в стайнях і коморах і, нарешті, відлітають як дракони. Такі драконячі яйця доводилося кидати через дах будинку, щоб потім не постраждати [54, с. 35]. У Південночеському краї Чехії знесені курми яйця з м'якою шкаралупою називали «вітряними». Вважалося, що такі кури є зачаклованими. При цьому ще у 1880 році там вірили, що за наявності такого яйця господар не матиме щастя при отеленні корови. Це вірування збереглося навіть станом на 1928 рік, коли таке «вітряне яйце» спричинило жах серед мешканців села Мальшин. За порадою одного літнього чоловіка це яйце перекинули через дах і «відразу теля почало пити». До такого яйця остерігалися торкнутися голою рукою. Його брали рукавицею і кидали у розпалену піч чи просто у вогнище, щоб курей більше не зачаклювали. Деякі люди клали таке яйце під двері, а потім штовхали двері так, щоб роздавити яйце і цим позбавитися від чаклунської магії. У Моравії також вірили, що надзвичайно маленькі яйця, які інколи неслися курми, можуть принести хворобу в оселю, а тому кидали таке яйце над головою через дах будинку, повернувшись до нього спиною, до тих пір, поки воно не розбивалось. Також там вважали, що подібним киданням таких яєць над будинком можна запобігти збиткам [55, с. 222]. Зовсім маленьке яйце вважали нещасливим в населених пунктах Мосбах, Розенберг і Берольцгайм (земля Баден-Вюртемберг) і кидали його над дахом будинку [56, с. 411]. У Геттінгені маленькі яйця без жовтків, так звані нещасливі, треба було перекинути через дах, щоб відвернути нещастя над домом [57, с. 17]. «Нещасливі яйця» перекидали через дах і в Гессені, щоб зняти лихі чари та вберегтися від нещастя [58, с. 107, 330].

На Верхньому Погронні у Словаччині, коли курка зносила яйце без шкаралупи або надто мале, його перекидали через стріху, щоб цим усунути шкоду, яка могла статися. У селі Гельпа в окрузі Брезно Банськобистрицького краю таке мале яйцеклада-

ли до дерев'яного навершя на даху, щоб оберігало дім від вогню [59, с. 326]. В околицях Бардейова (Словаччина), коли курка зносила мале яйце, таке, як голубине, це знаменувало нещастя, тому, щоб нічого не трапилося, його теж перекидали через стріху назад за спину. Перекинути треба було так, аби при цьому воно не торкнулося стріхи [Křepec 1935, с. 235]. У Чехії в XIX столітті, якщо знаходили серед знесених курми маленьке, подібне до голубино-го, яйце, то кидали його над дахом будинку, інакше злий дух, який вилупився б з нього, міг спалити будинок [40, с. 141]. У чеському містечку Мшено в середині XIX століття спостерегли, як місцева мешканка кидала маленьке яйце над дахом будинку, приказуючи щось невиразно при цьому. Вважалося, що після цього чаклуни і відьми не зможуть завдати шкоди будинку і його мешканцям [40, с. 76]. У селі Міленце на початку XX століття вважали, що таке яйце виникло внаслідок чаклування і казали, що його потрібно перекинути через дахи дев'яти будинків. А в селі Флеку стара жінка в той самий час казала щодо нього наступне: «Його потрібно кинути в піч або перекинути над трьома дахами будинків» [61, с. 224]. Чорні кури та їхні яйця, за народними уявленнями, мають магічну силу. Серед румунського населення Буковини ще на початку XX століття вважалося, що чорна курка чи чорний півень проганяють чорта від оселі [62, с. 117]. В Угорщині й Німеччині побутовала віра, що через жертвоприношення чорного півня можна заспокоїти чорта. В італійській історичній області Монферрато чорну курку живцем розрізали навпіл і клали на те місце, в якому хворий відчував гострий біль. Вона мусила забрати біль і хворобу, а її пір'я спалювалося в домі [63, с. 560]. За новогрецьким повір'ям, чорний півень наводить великий страх на демонів-каллікантзарі. Коли він кукурікає, вони зникають. Тому греки любили тримати серед своїх півнів одного чорного [64, с. 240]. Юдеї в якості жертви використовували чорного півня, стража ночі, при цьому його нутрощі кидали на дах помешкання воронам, вважаючи, що цим можна буде відвести все зле [65, с. 371]. У Чехії вважали, що чорна курка може внаслідок спарювання з домашньою змією вперше і востаннє в своєму житті знести яйце без жовтка. Якщо таке яйце кинути через дах, будинок буде убезпеченим від відьомських чар [66, с. 120]. У Швабії в

другій половині XIX століття казали, що коли курка знесе маленьке яєчко (вірили, що з нього може вилупитися цверг), то його необхідно кинути над дахом. Якщо яйце перелітало на інший бік будинку, це означало щастя, в іншому випадку — нещастя [67, с. 125]. У лемківському селі Івонич на сході Польщі перекидали через верх хати яйце, знесене без шка-ралупи [68, с. 146]. Мешканці баварського регіону Баварський Ліс вважали, що яйце, яке містить драглисту, змішану з кривавим слизом рідину, знесла зачаклована курка. Такі яйця, відвернувши обличчя, перекидали над дахом хліва чи кидали у вогонь. Саму ж зурочену курку, у супроводі трикратного промовляння «Отче наш», повертали навколо ніжки стола, а потім обсіпали освяченою сіллю і обприскували свяченою водою [9, с. 221]. У Штирії наприкінці XIX століття казали, що дев'ятирічний півень може знести яйце, з якого вилупиться васіліск, змія чи дракон [69, с. 383].

У скандинавській «Сазі про Босі» король Рінг відправив свого сина Геррауда та його побратима Босі до північної країни Біармї з завданням викласти яйце величезної жар-птиці (gamtr), яке вкрито зовні золотими письменами. Побратими вбили страшного птаха, що жив у храмі, й доставили королеві чудесне яйце. З добутого яйця народився змій, якого згодом здолав легендарний Рагнар Лодброк [70, с. 295—297, 300]. У німецькому місті Пфорцгайм (земля Баден-Вюртемберг) вірили, що семирічний півень може знести маленьке яйце, яке слід було кинути над дахом будинку, інакше в будинок могла вдарити блискавка [71, с. ХСІ]. 1474 року на пагорбі Коленберг в Базелі був спалений півень за те, що зніс яйце і цим провістив нещастя [72, с. 558; 73, с. 31].

У Сілезії казали, що «нещасливе яйце» не має шка-ралупи і жовтка та приносить нещастя для двору, тому його потрібно було перекинути через дах [37, с. 113]. На території гессенського району Веттерау казали, що нещасливе яйце слід перекинути через дах будинку, інакше в дім прийде нещастя [74, с. 217]. Перше яйце в Рудних горах (Саксонія) кидали через дах будинку так, щоб воно впало якомога далі і відвело нещастя. Так само маленькі яйця кидали над будинком в напрямку вулиці, щоб уберегтися від нещастя [75, с. 234]. На території Рейнської області в середині XIX століття перше знесене куркою яйце кидали че-

рез дах, щоб курка неслася краще [74, с. 221]. У Сілезії вірили, що часом кури несуть менші і довші, ніж зазвичай, так звані відьомські чи нещасливі яйця, які приносять нещастя в садибу. Їх потрібно було перекидати через дах, тричі перехрестивши в повітрі, не дивлячись в той бік [76, с. 88—89; 77, с. 1500]. На Поліссі повсюдно існувала заборона їсти таке яйце. Його позбувалися способами, які однозначно витлумачуються як способи відправлення на той світ: яйце перекидали через хату або викидали в річку, як у селі Грабово Любомльського району Волинської області [20, с. 195]. Перекинувши таке яйце через дах, за межі освоєного простору, можна було відвернути появу з нього демона. У селі Будзанів Теребовельського повіту на Галичині яйце-зносок перекидали через дах, якщо не хотіли мати духа-хованця [78, с. 96]. У Пужниках Бучацького повіту один чоловік, який вирішив мати хованця, носив зносок вісім днів із належних дев'яти, а потім розкався і перекинув його через хату. У відповідь почувся сміх і крик, що якби він поносив яйце ще одну добу, то мав би духа-помічника [78, с. 97]. У селі Далешове Городенківського повіту казали, що у розбитому шляхом перекидання через хату зноскові буде видно очі, голову і ріжки [79, с. 157]. Перекидати таке яйце через хату радили і в селі Самакова Путильського району Чернівецької області, — щоб чортики, які в ньому водяться, не потрапили в житло [20, с. 205—206]. У селі Дуби Іршавського району Закарпатської області зносок кидали поверх хати або хліва, бо вважали, що в такому яйці сидить чорт [20, с. 205]. На Закарпатті боялися зноскою, бо вважали, що в ньому є сила, яка може погано вплинути на людину. До людини може щось пристати. Тому його брали лише в ганчірку, разом з нею перекидали через хату і закопували там на межі. Однак яйце, головним чином, той самий зносок, також кидали через хату, коли хтось уперше захворів на епілепсію, тобто нечисту хворобу, яку спричиняє чорт [80, с. 361].

В околицях Пінчова гадали, що курка нестиме маленькі округлі яйця, якщо переступить через дубові яблучка (гали). Щоб таку курку вилікувати, треба було одне з таких маленьких яєчок перекинути через дах [81, с. 41]. У Південно-Західній Болгарії Великий четвер святкувався, щоб уникнути граду. Рано-вранці варили одне яйце, пофарбувавши його в червоне й клали його в гніздо, зро-

блене в солом'яному даху хати чи кошари. Малим дітям повідомляли, що його зніс півень, і вони цілий день ходили за ним і слідкували, чи не ошчасливить їх ще одним червоним яйцем. На Воскресіння яйце падало зі стріхи, розбивалося, і його шкаралупки клали на наліплених на воротах шматках коров'ячого кізяку, а вміст (жовток і білок) додавали у корм худобі задля здоров'я [82, с. 222; 83, с. 89]. У Південному Тіролі увечері перед святом Богоявлення перекидали яйце чорної курки над дахом будинку. Там, де яйце падало, його закопували. Вважали, що таким чином можна убезпечити впродовж року будинок від удару блискавки [84, с. 754]. В Ольденбурзі, знайшовши зовсім маленьке куряче яйце, ховали його в балки, бо воно береже хату від блискавки [37, с. 113]. На території Північного Рейну-Вестфалії маленькі яйця вважалися нещасливими, оскільки з них могли бути висиджені василіски, тому їх необхідно було перекинути через дах, повернувшись спиною до будинку, не спостерігаючи за тим, куди вони впали і що з ними трапилось [85, с. 205]. У Баварській Швабії та на південному сході німецької землі Баден-Вюртемберг вважалося, що запалені у хліві увечері перед Страсною п'ятницею освячені свічки проганяють звідти хвороби і нечисть. Там також казали, що знесені в Страсну п'ятницю курячі яйця творять диво і надають силу, яка захищає не тільки людину, а й ниву. Тому шкаралупу таких яєць розкидали на полях. Кожний із членів сім'ї отримував таке яйце, щоб хвороби оминали впродовж року. Круто зварене яйце на Великдень тричі кидали над дахом будинку, щоб захистити його від удару блискавки [86, с. 116—117; 87, с. 46; 88, с. 1000—1001]. Українці лушпиння зі свячених писанок кидали «на щастя» на дах хати [89, с. 221, 251]. В українській станиці Гривенській на Кубані шкаралупу великодніх яєць могли ховати під стріху — щоб корова не хворіла. Причому господиня могла чинити так навіть у тому випадку, якщо корови у господарстві в цей час не було [90, с. 107]. У Ходско (Західна Чехія) була відома ритуальна гра з великодніми яйцями, що полягала у підкиданні їх вгору. За одним з варіантів гри, хлопці кидали крашанки через дах стодоли, щоб вони впали на дерен. Якщо яйце розбивалося, то дівчину, яка подарувала його, висміювали. При підкиданні кричали: «Rodiče, rodiče — červený vejce» «Батьки, бать-

ки — червоні яйця”. Цей вигук і дав назву звичаєві — «Rodičování» [91, с. 57; 92, с. 106; 93, с. 574]. Яйця, знесені на Вознесіння, клали в Англії на дах у якості оберегу [15, с. 883]. Європою цей звичай не обмежувався. Німецький мандрівник Генріх Барт згадував, що в західноафриканській державі Борну в XIX столітті солом'яні дахи будинків аристократії мусили бути прикрашені шкаралупою страусового яйця, щоб гарантувати велику сім'ю [94, с. 376]. Часто для захисту від стихій застосовували кілька символічних предметів одночасно. При цьому враховувалася також думка, що стихія може бути викликана злою магією, якій слід протидіяти. У Північній Чехії вважали, що освячені на Великдень вербові гілочки захищають від бурі, блискавки, граду та інших негараздів. Тому втикали окремі освячені гілочки у помешканні за хрест із зображенням розп'ятого Христа, за ікони, на горищі, в хліву і стодолі. Під час негоди, при наближенні грози в піч кидали вербові гілочки і кілька шматочків освяченої свічки (громничної свічки) або кидали через дах будинку аномально мале яйце. Це повинне було допомогти проти удару блискавки, а також проти відьом, які вважалися в середньовіччі призвідницями негоди [75, с. 58]. У Сілезії і Лужицях вважали, що будинок можна захистити від блискавки впродовж року, якщо в Страсну п'ятницю зробити вінок з гілок вільхи і повісити його на фронтоні. Те саме очікували від трьох ліщинових гілок, засунутих у балки перекриття будинку та маленьких курячих яєць, покладених під дахом [37, с. 285].

Висновки. Яйце було священним символом у багатьох релігійних, язичницьких за своїм походженням віруваннях, позначаючи перехід від небуття до буття, народження і відродження. Його активно використовували у різних обрядах і ритуалах, в тому числі й тих, які відбувалися на даху. Яйця, переважно освячені на весняні свята воскресіння природи, були могутнім оберегом дому та його покрівлі, хоча й мали амбівалентну природу. Деякі яйця, що мали аномально малі розміри, вважалися загрозливими, й цю загрозу, вмотивовану міфологічно, люди намагалися усунути. У міфології багатьох стародавніх народів, від Єгипту до Океанії, яйце символізувало таємницю створення світу з первісного хаосу і ідеального мікрокосму. Саме яйце, яке виникло або само собою, або було відкладене в океані ве-

личезним фантастичним птахом чи змією, розщеплюючись, ставало джерелом життя на Землі, іноді навіть породжувало богів і перших людей. Тому побутувало уявлення, що з яйця можна вивести домашнього духа або й зовсім небезпечну міфологічну істоту.

1. Mešša Martin. Hálkový stĺpik — dekoratívno-ochranný prvok tradičnej ľudovej architektúry niektorých regiónov Slovenska. *Tradície staviteľstva a bývania na Slovensku s osobitným akcentom na kultúrne prejavy v prostredí etnických minorít*. Bratislava; Svidník: EXCO s. r. o., 1999. S. 226—232.
2. Schwenk Konrad. *Die Sinnbilder der alten Völker*. Frankfurt am Main: J.D. Sauerländer's Verlag, 1851. 554 S.
3. Gimbutas Marija. *The Language of the Goddess*. London: Thames and Hudson, 1989. XXIII, 388 p.
4. Bachofen Johann Jakob. *Urreligion und antike Symbole: Systematisch angeordnete Auswahl aus seinen Werken in drei Bänden*. Leipzig: Verlag von Philipp Reclam jun., 1926. Erster Band. 514 S.
5. Wildhaber Robert. Zum Symbolgehalt und zur Ikonographie des Eies. *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde*. 1960. Band 6. S. 77—84.
6. *Полное собрание русских летописей*. Том XXII. *Русский хронограф*. Часть первая. *Хронограф редакции 1512 года*. Санкт-Петербург: типография М.А. Александрова, 1911. VII, 580 с.
7. Wolff Theodor. Volksleben an der oberen Nahe. *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*. Berlin: Verlag von A. Asher & Co., 1902. Zwölfter Jahrgang. S. 418—429.
8. Andree-Eysn Marie. *Volkskundliches aus dem bayrisch-österreichischen Alpengebiet*. Braunschweig: Druck und Verlag von Friedrich Vieweg und Sohn, 1910. 274 S.
9. Meyrhofer Karl. Ahnenerbe: *Von Sitte und Brauch in Altbayern*. München; Berlin: Druck und Verlag von R. Oldenbourg, 1927. 251 S.
10. Bürli J. Volkstümliches aus dem Kanton Luzern. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde*. 1898. Band 2. S. 279—282.
11. Geramb Viktor. *Deutsches Brauchtum in Österreich: Ein Buch zur Kenntnis und zur Pflege guter Sitten und Bräuche*. Graz: Verlag der Alpenland-Buchhandlung Südmark, 1924. 160 S.
12. Frolcová Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyděhrad, 2001. 277 s.
13. Грацианская О.А. Чехи и словаки. *Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. XIX — начало XX в. Весенние праздники*. Москва: Наука, 1977. С. 221—237.
14. Рижик Єлизавета. Календарні обряди українців Холмщини і Підляшшя. *Холмщина і Підляшшя: Історико-етнографічне дослідження*. Київ: Родовід, 1997. С. 251—269.

15. Daniels Cora Linn Morrison, Stevens Charles McClellan. *Encyclopaedia of Superstitions, Folklore, and the Occult Sciences of the World: A Comprehensive Library of Human Belief and Practice in the Mysteries of Life*. Milwaukee: J.H. Yewdale & Sons Company, 1903. XXIV, 1751 p.
16. *Фольклор старообрядцев Литвы: тексты и исследование*. Том 2. Народная мифология. Поверья. Бытовая магия. Издание подготовил Юрий Новиков. Вильнюс: Издательство Вильнюсского педагогического университета, 2009. 568 с.
17. Dyer T.F. Thiselton. *British Popular Customs, Present and Past; Illustrating the Social and Domestic Manners of the People: Arranged According to the Calendar of the Year*. London: George Bell and Sons, 1876. 520 p.
18. Bourke John Gregory. *Der Unrat in Sitte, Brauch, Glauben und Gewohnheitsrecht der Völker*. Leipzig: Ethnologischer Verlag, 1913. XV, 600 S.
19. Sibley J.T. *The Divine Thunderbolt*. Bloomington: Xlibris Corporation, 2009. 424 p.
20. Левкиевская Е.Е. Славянские представления о способах коммуникации между тем и этим светом. *Концепт движения в языке и культуре*. Москва: Индрик, 1996. С. 185—212.
23. Hoffmann-Krayer Eduard. *Feste und Bräuche des Schweizervolkes*. Zürich: Druck und Verlag von Schulthetz & Co., 1913. XIV, 179 S.
24. Stoll Otto. Zur Kenntnis des Zauberglaubens, der Volksmagie und Volksmedizin in der Schweiz. *Jahresberichte der Geographisch-Ethnographischen Gesellschaft in Zürich*. 1908—1909. Band 9. S. 37—208.
25. Höfler M[ax]. Das Herz als Gebildbrot. *Archiv für Anthropologie*. N. F. 1906. Bd. V. S. 263—275.
26. Klinger Witold. Jajko w zabobonie ludowym u nas i w starożytności. *Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Filologiczny. Seria II*. Kraków: nakładem Akademii umiejętności, 1909. T. XXX. S. 162—190.
27. Bronner Franz Jozef. *Von Deutscher Sitt' und Art. Volks-sitten und Volksbräuche in Bayern und den angrenzenden Gebieten*. München: Verlag von Max Kellers h. h. Hof-Buch- und Kunsthandlung, 1908. VIII, 360 S.
28. Buisson E.W. Volksglaube im Wutachtale. *Mein Heimatland. Badische Blätter für Volkskunde*. 11. Jahrgang. Heft 6. Dezember 1924. S. 133—137.
29. Franziszi Fr. Das Ontlas-Ei. *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. 1895. I. Jahrgang. S. 13.
30. Dahn Felix. Volkssitte. *Bavaria: Landes- und Volkskunde des Königreichs Bayern*. München: literarisch-artistische Anstalt, 1860. Erster Band. Ober- und Niederbayern. S. 363—423.
31. Adrian Karl. Wind und Wetter im Glauben und Brauchtum unseres Volkes. *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde*. 1944—1945. Band 84/85. S. 1—48.
32. Eysn M. Das Antlass-Ei im Salzburgerischen. *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*. Berlin: Verlag von A. Ascher & Co., 1898. Achter Jahrgang. S. 339—340.
33. Сеньоль Клод. *Сказания о Дьяволе согласно народным верованиям*. Свидетельства, собранные Клодом Сеньолем. Том 1. Москва: Энигма, 2002. 608 с.
34. Bellsehan Eugen. Beitrag zur Kenntnis der Volksmedizin in Kärnten: Volksheilmittel aus dem Tierreiche. *CARINTHIA: Mitteilungen des Vereines «Naturhistorisches Landesmuseum für Kärnten»*. 1925. 114. und 115. Jahrgang. S. 1—11.
35. *Volksmedizin in Tirol: Ein EU-Interreg-II- Projekt ZDN*. Ratingen: VGM-Verlag, 2001. 920 S.
36. Waldfreund J.E. Volksgebräuche und Aberglaube in Tirol und dem Salzburger Gebirg. *Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde*. 1855. Dritter Band. S. 334—343.
37. Wuttke Adolf. *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart*. Berlin: Verlag von Wiegand & Grieben, 1869. XII, 499 S.
38. Möderndorfer Vinko. *Verovanja, uvere in običaji Slovencev: (narodopisno gradivo)*. Celje: Tiskarna Družbe sv. Mohorja, 1948. Druga knjiga: Prazniki. 456 s.
39. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*. Bratislava: Veda, 1995. T. 1. 484 s.
40. Grohmann Joseph Virgil. *Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren*. Prag: Druck der k. k. Hofbuchdruckerei von Gottlieb Haase Söhne, 1864. I. Band. X, 247 S.
41. *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. Herausgegeben unter besonderer Mitwirkung von Eduard Hoffmann-Krayer und Mitarbeit zahlreicher Fachgenossen von Hanns Bächtold-Stäubli. Berlin; Leipzig: Walter de Gruyter, 1929—1930. Band 2. C-Frautragen. 1778 S.
42. Mogk Eugen. Das Ei im Volksbrauch und Volksglauben. *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*. Berlin: Behrend & Co., 1915. Fünfundzwanzigster Jahrgang. S. 215—223.
43. Oelschlaeger Petra. *Donnerwetter!* Norderstedt: Books on Demand GmbH, 2009. 306 S.
44. Wolfram Richard. *Brauchtum und Volksglaube in der Gottschee*. Wien: Im Selbstverlag des Österreichischen Museums für Volkskunde, 1980. 247 S.
45. Шмайда Михайло. *А іші вам вінчую. Календарна обрядовість русинів-українців Чехо-Словаччини*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури, 1992. 502 с.
46. Зеленин Д.К. *Описание рукописей Учёного архива Императорского Русского географического общества*. Петроград: типография А.В. Орлова, 1915. Вып. 2. 988 с.
47. Baumgarten Amand. *Aus der volksthümlichen Ueberlieferung der Heimat I: Zur volksthümlichen Naturkunde. Zweiundzwanzigster Bericht über das Museum Francisco-Carolinum nebst der dreiundzwanzigsten Lieferung der Beiträge zur Landeskunde von Oesterreich ob der Ens*. 1862. S. 1—159.
48. Вархол Надія. *Народна демонологія українців Словаччини*. Свидник: Тlačiareň svidnícka, s. r. o., 2017. 448 с.

49. Kaindl Raimund Friedrich. Der Festkalender der Rusnaken und Huzulen. *Mitteilungen der k. k. Geographischen Gesellschaft*. 1896. XXXIX. Band. S. 401—446.
50. Kolbe Wilhelm. *Hessische Volks-sitten und Gebräuche im Lichte der heidnischen Vorzeit*. Marburg: N.G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, 1888. [2], 191, [1] S.
51. Höfler Max. Gebildbrote bei der Geburts-, Wochenbett- und Tauffeier (Geburts- und Namenstag). *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. 1909. XV. Jahrgang. S. 81—111.
52. Munkacsi Bernhard. Volksglauben der Wotjaken. *Am Ur-Quell*. 1893. IV. Band. S. 88—91.
53. Owen Elias. *Welsh Folk-Lore: a Collection of the Folk-Tales and Legends of North Wales*. Oswestry; Whexham: Printed and Published by Woodall, Minshall, and Co., 1896. XII, 359 p.
54. Peter Anton. *Volkstümliches aus Österreichisch-Schlesien*. Troppau: Im Selbstverlage des Herausgebers, 1867. Band II. Sagen und Märchen. Bräuche und Volksaberglauben. XVI, 288 S.
55. Antworten. *Sudetendeutsche Zeitschrift für Volkskunde*. 1928. 1. Jahrgang. S. 219—223.
56. Meyer Elard Hugo. *Badisches Volksleben im neunzehnten Jahrhundert*. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner, 1900. XII, 628 S.
57. Schmitt Emil. *Sagen, Volksglauben, Sitten und Bräuche aus dem Baulande (Hettingen). Ein Beitrag zur badischen Volkskunde*. Baden-Baden: Ernst Kölblin, Hof-Buchdruckerei, 1895. 23 S.
58. Heßler Carl. *Hessische Landes- und Volkskunde: das ehemalige Kurhessen und das Hinterland am Ausgange des 19. Jahrhunderts*. Marburg: N.G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, 1904. Band II. Hessische Volkskunde. 662 S.
59. Horváthová Emília. Duchovná kultúra. *Horehronie: Kultúra a spôsob života ľudu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1974. S. 245—371.
60. Krpelec Bartolomej. *Bardejov a jeho okolie dávno a dnes*. Bardejov: Vydal Miestny odbor Matice slovenskej, 1935. 392 s.: 1 pl.
61. Blau Josef. Huhn und Ei in Sprache, Brauch und Glauben des Volkes im oberen Angelthale (Böhmerwald). *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. 1902. VIII Jahrgang. S. 221—237.
62. Weslowski Elias. Das rumänische Bauernhaus in der Bukowina. *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. 1912. XVIII. Jahrgang. S. 81—118.
63. Gubernatis Angelo de. *Die Thiere in der indogermanischen Mythologie*. Leipzig: Verlag von F.W. Grunow, 1874. XXIV, 675 S.
64. Vlachos Theodoros. Geister- und Dämonenvorstellungen im südosteuropäischen Raum griechischer Sprachzugehörigkeit. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*. 1971. Band XXV. S. 217—248.
65. Sepp Johann Nepomuk. *Das Heidenthum und dessen Bedeutung für das Christenthum*. Regensburg: Verlag von G. Joseph Manz, 1853. Band 2. 506 S.
66. Seligmann Siegfried. *Der böse Blick und Verwandtes: ein Beitrag zur Geschichte des Aberglaubens aller Zeiten und Völker*. Berlin: Hermann Barsdorf Verlag, 1910. Zweiter Band. XXII, 526 S.
67. Birlinger Anton. *Volksthümliches aus Schwaben*. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1861. Band 1. VIII, 534 S.
68. Gustawicz Bronisław. Podania, przesady, gadki i nazwy ludowe w dziedzinie przyrody. *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej*. Kraków, 1881. T. V. S. 102—186.
69. Schlossar Anton. Volksmeinung und Volksaberglaube aus der deutschen Steiermark. *Germania*. 1891. 36. Jahrgang. S. 380—406.
70. Тиандер К. *Поездки скандинавов в Белое море*. Санкт-Петербург: типография И.Н. Скороходова, 1906. [2], VI, 450 с.
71. Grimm Jacob. *Deutsche Mythologie*. Göttingen: Dieterichsche Buchhandlung, 1854. XLVIII, 1246 S.
72. Amira Karl v. Tierstrafen und Tierprozesse. *Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, 1891. XII. Band. S. 545—601.
73. Lewy Heinrich. Morgenländischer Aberglaube in der römischen Kaiserzeit. *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*. Berlin: Verlag von A. Asher & Co., 1893. Dritter Jahrgang. S. 23—40.
74. Wolf Johann Wilhelm. *Beiträge zur deutschen Mythologie*. Göttingen; Leipzig: Dieterichsche Buchhandlung, 1852. XXVI, 266 S.
75. John Ernst. *Aberglaube, Sitte und Brauch im sächsischen Erzgebirge*. Annaberg: Grasersche Buchhandlung, 1909. 259 S.
76. Drechsler Paul. *Sitte, Brauch und Volksglaube in Schlesien*. Leipzig: Druck und Verlag von B.G. Teubner, 1906. 2. Teil. XII, 348 S.
77. *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. Herausgegeben unter besonderer Mitwirkung von Eduard Hoffmann-Krayer und Mitarbeit zahlreicher Fachgenossen von Hanns Bächtold-Stäubli. Berlin; Leipzig: Walter de Gruyter, 1936—1937. Band 8. Silber-Vulkan. 1762 S.
78. Гнатюк Володимир. Знадоби до галицько-руської демонології. *Етнографічний збірник*. Видає Етнографічна комісія Наукового Товариства імені Шевченка. Львів: друкарня Наукового товариства імені Шевченка, 1904. Т. XV. II, 272 с.
79. Гнатюк Володимир. Знадоби до української демонології. Т. II. Випуск 1. *Етнографічний збірник*. Видає Етнографічна комісія Наукового Товариства імені Шевченка. Львів: друкарня Наукового товариства імені Шевченка, 1912. Т. XXXIII. XLII, 237 с.
80. Потушняк Федор. *Ворожки осійських босоркань*. Осій: Народна бібліотека, 2011. 523 с.
81. Siarkowski Wład. Materiały do etnografii ludu polskiego z okolic Pinczowa. *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej*. Kraków, 1885. Tom IX. S. 3—72.

82. Захариев Йордан. Каменица: географско-етнографско изучаване. Сборник за народни умотворения и народопис. София: Придворна печатница, 1935. Книга XL. VIII, 458, 48 с.
83. Арнаудов Михаил. Български календарни празници, обичаи, верования, песни и забави през цялата година. София: Хемус-Книпеграф, 1943. 164 с.
84. Heyl Johann Adolf. *Volkssagen, Bräuche und Meinungen aus Tirol*. Brixen: Verlag der Buchhandlung des Kath. polit. Pressvereins, 1897. 847 S.
85. Wolff Theodor. Volksglauben und Volksbräuche an der oberen Nahe. *Zeitschrift des Vereins für rheinische und westfälische Volkskunde*. 1905. Drittes Heft. S. 177—210, 277—309.
86. Schlicht Josef. *Bayerisch Land und Bayerisch Volk*. München: Druck und Verlag des Literarischen Instituts von Dr. M. Huttler, 1875. VII, 536 S.
87. [Frank Christian.] Vorfasten- und Fastnachtsbräuche. *Deutsche Gaue*. Kaufbeuren, 1930. Bd. 31. S. 20—32, 35—48.
88. *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. Herausgegeben unter besonderer Mitwirkung von Eduard Hoffmann-Krayer und Mitarbeit zahlreicher Fachgenossen von Hanns Bächtold-Stäubli. Berlin; Leipzig: Walter de Gruyter, 1931—1932. Band 4. Hieb- und Stichfest. Knistern. 1584 S.
89. Килимник Степан. *Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні*. Вінніпег-Торонто: Видавничий Комітет, 1962. Том третій (Весняний цикл). 372 с.
90. Бондарь Н.И. *Календарные праздники и обряды кубанского казачества*. Краснодар: Кубанькино, 2003. 266 с.
91. Jindřich Jindřich. *Chodsko*. Praha: nakladatelství Československé akademie věd, 1956. 287 s.
92. Žalud Augustin. *Česká vesnice; život našich předků; poměry hospodářské a sociální, jejich slavnosti a obyčaje, byt (stavby a zařízení), umění lidové*. Praha: nákladem B. Kočího, 1919. 127, [9] s.
93. Kott František Št. *Česko-nemecký slovník zvláště grammaticko-fraseologický*. Praha: nákladem České Akademie Císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1896. Číslo I. Příspěvky k česko-německému slovníku zvláště grammaticko-fraseologickému. II, 583 s.
94. Barth Heinrich. *Reisen und Entdeckungen in Nord- und Central-Afrika: in den Jahren 1849 bis 1855; Tagebuch seiner im Auftrag der Britischen Regierung unternommenen Reise*. Gotha: Justus Perthes, 1859. Erster Band. 508 S.
- Schwenk, K. (1851). *The Symbols of Ancient Peoples*. Frankfurt am Main: J.D. Sauerländer's Publishing House [in German].
- Gimbutas, M. (1989). *The Language of the Goddess*. London: Thames and Hudson.
- Bachofen, J.J. (1926). *Primal Religion and Ancient Symbols: Systematically Arranged Selections from His Works in Three Volumes* (Vol. 1). Leipzig: Philipp Reclam Jr. Publishing House [in German].
- Wildhaber, R. (1960). On the Symbolic Content and Iconography of the Egg. *German Yearbook of Folklore*, 6, 77—84 [in German].
- (1911). *Complete Collection of Russian Chronicles. Russian Chronograph. Part one. Chronograph of the 1512 Edition* (Vol. XXII). Saint Petersburg: M.A. Alexandrov's Printing House [in Russian].
- Wolff, Th. (1902). Folk Life on the Upper Nahe. *Journal of the Folklore Society*, 12, 418—429 [in German].
- Andree-Eysn, M. (1910). *Folklore from the Bavarian-Austrian Alpine Region*. Braunschweig: Printed and published by Friedrich Vieweg and Son [in German].
- Meyrhofer, K. (1927). *Ancestral Heritage: On Customs and Traditions in Old Bavaria*. Munich; Berlin: Printed and published by R. Oldenbourg [in German].
- Burli, J. (1898). Folklore from the Canton of Lucerne. *Swiss Archives for Folklore*, 2, 279—282 [in German].
- Geramb, V. (1924). *German Customs in Austria: A Book for the Knowledge and Preservation of Good Customs and Traditions*. Graz: Publisher of the Alpenland Bookstore Sudmark [in German].
- Frolcova, V. (2001). *Easter in Czech Folk Culture*. Prague: Vyšehrad [in Czech].
- Gratsianskaya, O.A. (1977). Czechs and Slovaks. *Calendar Customs and Rites in the Countries of Foreign Europe. XIX — Early XX Century. Spring Holidays* (Pp. 221—237). Moscow: Nauka [in Russian].
- Ryzhyk, E. (1997). Calendar Rites of the Ukrainians of Kholm Region and Podlasie. *Kholm Region and Podlasie: Historical and Ethnographic Study* (Pp. 251—269). Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].
- Daniels, C. L. M., Stevens, Ch. McCl. (1903). *Encyclopaedia of Superstitions, Folklore, and the Occult Sciences of the World: A Comprehensive Library of Human Belief and Practice in the Mysteries of Life*. Milwaukee: J.H. Yewdale & Sons Company.
- Novikov, Yuri. (2009). *Folklore of the Old Believers of Lithuania: Texts and Studies. Folk Mythology. Beliefs. Everyday Magic* (Vol. 2). Vilnius: Publishing House of Vilnius Pedagogical University [in Russian].
- Dyer, T. F. T. (1876). *British Popular Customs, Present and Past; Illustrating the Social and Domestic Manners of the People: Arranged According to the Calendar of the Year*. London: George Bell and Sons.
- Bourke, J.G. (1913). *The Debris in the Customs, Traditions, Beliefs, and Customary Law of Nations*. Leipzig: Ethnological Publishing House [in German].

REFERENCES

Messa, M. (1999). Halk Pillar as a Decorative and Protective Element of the Traditional Folk Architecture of Some Regions of Slovakia. *Traditions of the Building and Housing in Slovakia with a Special Accent for Cultural Speeches in the Environment of Ethnic Minorities* (Pp. 226—232). Bratislava; Svidnik: EXCO s. r. o. [in Slovak].

- Sibley, J.T. (2009). *The Divine Thunderbolt*. Bloomington: Xlibris Corporation.
- Levkievskaya, Ye.Ye. (1996). Slavic Ideas about the Methods of Communication between This and That World. *The Concept of Movement in Language and Culture* (Pp. 185—212). Moscow: Indrik [in Russian].
- Hoffmann-Krayer, E. (1913). *Festivals and Customs of the Swiss People*. Zurich: Printed and published by Schultzhetz & Co. [in German].
- Stoll, O. (1908—1909). On the Knowledge of Magical Beliefs, Folk Magic, and Folk Medicine in Switzerland. *Annual Reports of the Geographical-Ethnographic Society in Zurich*, 9, 37—208 [in German].
- Hofler, M. (1906). The Heart as a Formed Bread. *Archives of Anthropology*, V, 263—275 [in German].
- Klinger, W. (1909). The Egg in Folk Superstition in Our Country and in Antiquity. *Proceedings of the Academy of Arts, Faculty of Philology*. Series II (Vol. XXX, pp. 162—190). Krakow: Published by the Academy of Arts [in Polish].
- Bronner, F.J. (1908). *On German Customs and Traditions. Folk Customs and Traditions in Bavaria and the Neighbouring Regions*. Munich: Max Keller's Publishing House [in German].
- Buisson, E.W. (1924). Folk Beliefs in the Wutach Valley. *My Homeland. Baden Journal of Folklore*, 6, 133—137 [in German].
- Franzisci, Fr. (1895). The Ontlas Egg. *Journal of Austrian Folklore* (P. 13) [in German].
- Dahn, F. (1860). Folk Customs. *Bavaria: Regional and Folklore Studies of the Kingdom of Bavaria. Upper and Lower Bavaria* (Vol. 1, pp. 363—423). Munich: Literary and Artistic Institute [in German].
- Adrian, K. (1944—1945). Wind and Weather in the Beliefs and Customs of Our People. *Reports of the Society for Salzburg Regional Studies*, 84/85, 1—48 [in German].
- Eysn, M. (1898). The Antlass Egg in Salzburg. *Journal of the Society for Folklore*, 8, 339—340 [in German].
- Seignolle, C. (2002). *Tales about the Devil According to Popular Beliefs. Testimonies Collected by Claude Seignolle* (Vol. 1). Moscow: Enigma [in Russian].
- Bellsehan, E. (1925). Contribution to the Knowledge of Folk Medicine in Carinthia: Folk Remedies from the Animal Kingdom. *CARINTHIA: Communications of the Association «Natural History State Museum of Carinthia»*, 114—115, 1—11 [in German].
- (2001). *Folk Medicine in Tyrol: An EU Interreg II Project ZDN*. Ratingen: VGM-Verlag [in German].
- Waldfreund, J.E. (1855). Folk Customs and Superstitions in Tyrol and the Salzburg Mountains. *Journal of German Mythology and Customs*, 3, 334—343 [in German].
- Wuttke, A. (1869). *Contemporary German Folk Superstitions*. Berlin: Wiegand & Grieben [in German].
- Moderndorfer, V. (1948). *Faith, Beliefs and Customs of the Slovenes: (Ethnographic Materials)*. Second book: *Holidays*. Celje: Printing House of the Society of St. Mohor [in Slovenian].
- (1995). *Encyclopedia of Slovak Folk Culture* (Vol. 1). Bratislava: Veda [in Slovak].
- Grohmann, J.V. (1864). *Superstitions and Customs from Bohemia and Moravia* (Vol. 1). Prague: Printed by the Imperial and Royal Court Printing Office of Gottlieb Haase and Sons.
- Eduard, Hoffmann-Krayer, & Hanns, Bachtold-Staubli. (1929—1930). *Concise Dictionary of German Superstitions* (Vol. 2). C-Frautragen. Berlin; Leipzig: Walter de Gruyter [in German].
- Mogk, E. (1915). The Egg in Folk Customs and Beliefs. *Journal of the Association for Folklore*, 25, 215—223 [in German].
- Oelschlaeger, P. (2009). *Thunderstorm!* Norderstedt: Books on Demand GmbH [in German].
- Wolfram, R. (1980). *Customs and Folk Beliefs in the Gottschee*. Vienna: Self-published by the Austrian Museum of Folklore [in German].
- Shmaida, M. 1992. *And I Wish You. Calendar Rituals of the Ruthenians-Ukrainians of Czechoslovakia*. Presov: Slovak Pedagogical Publishing House, Department of Ukrainian Literature [in Ukrainian].
- Zelenin, D.K. (1915). *Description of the Manuscripts of an Archive of the Imperial Russian Geographical Society* (Issue 2). Petrograd: A.V. Orlov's Printing House [in Russian].
- Baumgarten, A. (1862). From the Popular Tradition of Homeland I: On the Folk Natural History. *The Twenty Second Proceedings on the Museum Francisco Carolinum along with the Twenty-Three Issue of Contributions to the Regional Studies of Austria on Ens* (Pp. 1—159) [in German].
- Varkhol, N. (2017). *Folk Demonology of the Ukrainians of Slovakia*. Svidnik: Svidnik Publishing House, Ltd. [in Ukrainian].
- Kaindl, R.F. (1896). The Festival Calendar of the Ruthenians and Hutsuls. *Proceedings of the Royal and Imperial Geographical Society* (Vol. XXXIX, pp. 401—446) [in German].
- Kolbe, W. (1888). *Hessian People's Customs and Traditions in the Light of the Pagan Era*. Marburg: N.G. Elwert's Printing House and Book Trade [in German].
- Hofler, M. (1909). Figured Breads at the Birth, Puerperium and Baptism Celebrations (Birth and Name Day). *Journal of Austrian Ethnology* (Vol. XV, pp. 81—111) [in German].
- Munkacsy, B. (1893). Popular Beliefs of the Votyaks. *At the Original Source* (Vol. IV, pp. 88—91) [in German].
- Owen, E. (1896). *Welsh Folk-Lore: a Collection of the Folk-Tales and Legends of North Wales*. Oswestry and Whexham: Printed and Published by Woodall, Minshall, and Co.
- Peter, A. (1867). *Popular from Austrian Silesia. Legends and Fairy Tales. Customs and Beliefs among the People*

- (Vol. II). Troppau: In the self — publisher of the editor [in German].
- Answers. (1928). *Sudetic German Journal for Ethnology*, 1, 219—223 [in German].
- Meyer, E.H. (1900). *Baden Folk Life in the Nineteenth Century*. Strasbourg: Karl J. Trubner's Publishing House [in German].
- Schmitt, E. (1895). *Legends, Popular Beliefs, Customs and Traditions from Baulande (Hettingen). A Contribution to Baden Folklore*. Baden-Baden: Ernst Kölblin, Court Book Printing House [in German].
- Heßler, C. (1904). *Hessian Geography and Ethnology: the Former Kurhessen and the Hinterland of the Late 19th Century*. *Hessian Ethnology* (Vol. II). Marburg: N.G. Elwert's Publishing House.
- Horvathova, E. (1974). *Spiritual Culture. Upper Hron Region: Culture and Way of Life of the People* (Pp. 245—371). Bratislava: Science, publishing house of the Slovakian Academy of Sciences [in Slovak].
- Krpelec, B. (1935). *Bardejov and its Surroundings, Past and Present*. Bardejov: Published by the Local Department of the Slovak Matica [in Slovak].
- Blau, J. (1902). Chicken and Egg in the Language, Customs, and Beliefs of the People in the *Upper Angel Valley (Bohemian Forest)*. *Journal of Austrian Ethnology*, VIII, 221—237 [in German].
- Weslowski, E. (1912). The Romanian Farmhouse in Bukovina. *Journal of Austrian Ethnology*, XVIII, 81—118 [in German].
- Gubernatis, A. de. (1874). *Animals in Indo-European Mythology*. Leipzig: F.W. Grunow Publishing House [in German].
- Vlachos, Th. (1971). Conceptions of Ghosts and Demons in the Greek-Speaking Southeast European Region. *Austrian Journal of Folklore* (Vol. XXV, pp. 217—248) [in German].
- Sepp, J.N. (1853). *Paganism and Its Significance for Christianity*. Regensburg: G. Joseph Manz Publishing House [in German].
- Seligmann, S. (1910). *The Evil Eye and Related Things: a Contribution to the History of Superstition of All Times and Peoples* (Vol. 2). Berlin: Hermann Barsdorf Publishing House [in German].
- Birlinger, A. (1861). *Folk Tales from Swabia* (Vol. 1). Freiburg im Breisgau: Herder Publishing House Trading [in German].
- Gustawicz, B. (1881). Legends, Superstitions, Stories and Folk Names in the Field of Nature. *Collection of Information for National Anthropology* (Vol. V, pp. 102—186) [in Polish].
- Schlossar, A. (1891). Popular Opinion and Popular Superstition from German Styria. *Germania*, 36, 380—406 [in German].
- Tiander, K. (1906). *Scandinavians' Trips to the White Sea*. Saint Petersburg: I.N. Skorokhodov Printing House [in Russian].
- Grimm, J. (1854). *German Mythology*. Göttingen: Dieterich's Book Trade [in German].
- Amira, Karl v. (1891). Animal Punishments and Animal Trials. *Proceedings of the Institute for Austrian Historical Research*, XII, 545—601 [in German].
- Lewy, H. (1893). Oriental Superstition in the Roman Imperial Period. *Journal of the Association for Ethnology*, 3, 23—40 [in German].
- Wolf, J.W. (1852). *Contributions to German Mythology*. Göttingen and Leipzig: Dieterich's Book Trade [in German].
- John, E. (1909). *Superstitions, Customs and Traditions in the Saxon Ore Mountains*. Annaberg: Graser's Book Trade [in German].
- Drechsler, P. (1906). *Customs, Traditions, and Folk Beliefs in Silesia* (Vol. 2). Leipzig: Printed and Published by B.G. Teubner [in German].
- Hoffmann-Krayer, Eduard (Ed.). (1936—1937). *Concise Dictionary of German Superstitions. Silver — Volcano* (Vol. 8). Berlin; Leipzig: Walter de Gruyter [in German].
- Hnatiuk, V. (1904). Supplies for Galician-Ruthenian Demonology. *Ethnographic Collection. Published by the Ethnographic Commission of the Shevchenko Scientific Society* (Vol. XV). Lviv: Printing House of the Shevchenko Scientific Society [in Ukrainian].
- Hnatiuk, V. (1912). *Supplies for Ukrainian Demonology* (Vol. II, issue 1). *Ethnographic Collection. Published by the Ethnographic Commission of the Shevchenko Scientific Society* (Vol. XXXIII). Lviv: Printing House of the Shevchenko Scientific Society [in Ukrainian].
- Potushnyak, F. (2011). *Fortune Telling of Osiy Witches*. Osiy: People's Library [in Ukrainian].
- Siarkowski, W. (1885). Materials for the Ethnography of the Polish People from the Vicinity of Pinczow. *Collection of Information for National Anthropology* (Vol. IX, pp. 3—72). Krakow [in Polish].
- Zakhariev, Y. (1935). Kamenitsa: Geographical and Ethnographic Study. *The Folklore and Ethnography Collection* (Vol. XL). Sofia: Court Printing House [in Bulgarian].
- Arnaudov, M. (1943). *Bulgarian Calendar Holidays, Customs, Beliefs, Songs and Entertainment Throughout the Year*. Sofia: Hemus; Knipegraf [in Bulgarian].
- Heyl, J.A. (1897). *Folk Tales, Customs, and Opinions from Tyrol*. Brixen: Publishers of the Bookstore of the Catholic Political Press Association [in German].
- Wolff, Th. (1905). Folk Beliefs and Customs on the Upper Nahe. *Journal of the Association for Rhenish and Westphalian Folklore*, 3, 177—210, 277—309 [in German].
- Schlicht, J. (1875). *Bavarian Land and Bavarian People*. Munich: Printed and Published by the Literary Institute of Dr. M. Huttler [in German].
- Frank, Ch. (1930). Pre-Lent and Carnival Customs. *German Regions* (Vol. 31, pp. 20—32, 35—48) [in German].
- Hoffmann-Krayer, Eduard. (Ed.). (1931—1932). *Concise Dictionary of German Superstitions. Impregnability. — Crackling* (Vol. 4). Berlin; Leipzig: Walter de Gruyter [in German].

- Kylymnyk, S. (1962). *Ukrainian Year in Folk Customs in Historical Light. Spring Cycle* (Vol. 3). Winnipeg; Toronto: Publishing Committee [in Ukrainian].
- Bondar, N.I. (2003). *Calendar Holidays and Rituals of the Kuban Cossacks*. Krasnodar: Kubankino [in Russian].
- Jindrich, J. (1956). *Chodsko*. Prague: Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences [in Czech].
- Zalud, A. (1919). *Czech Village; Life of Our Ancestors; Economic and Social Conditions, Their Festivals and Customs, Housing (Buildings and Equipment), Folk Art*. Prague: published by B. Koci [in Czech].
- Kott, Fr. St. (1896). *Czech-German Dictionary, Especially the Grammatical-Phraseological One. Contributions to the Czech-German Dictionary, Especially to the Grammatical-Phraseological One* (Issue I). Prague: published by the Czech Academy of Emperor Franz Joseph for Sciences, Literature and Arts [in Czech].
- Barth, H. (1859). *Travels and Discoveries in North and Central Africa: in the Years 1849 to 1855; Journal of his Journey Undertook on Behalf of the British Government* (Vol. 1). Gotha: Justus Perthes [in German].